

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

ZÁVĚREČNÁ PRÁCE

1997

JAROSLAVA LEŽALOVÁ

Katedra národní školy

Obor : Učitelství 1. stupně
základní školy

K PEDAGOGICKÝM PROBLÉMŮM MALOTŘÍDNÍCH ŠKOL

SKUPINOVÁ PRÁCE
NA MALOTŘÍDNÍ ŠKOLE

Autor :

Jméno a příjmení : Jaroslava Ležalová

Adresa : Wolkerova 608 Benešov nad Plouč.

Ved. práce : Doc. PhDr. Jiří Vomáčka, CSc.

Počet stran celkem	obrázků	tabulek	příloh
47	0	0	5

V Liberci dne 30. dubna 1997

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 Liberec 1, Hálkova 6 Tel.: 42.48.5227111 Fax: 42.48.5227332

NÁRODNÍ ŠKOLY

Katedra:

ZADÁNÍ ZÁVĚREČNÉ PRÁCE

Jaroslava Ležalová

kandidát:

Wolkerova 608, Benešov nad Ploučnicí

adresa:

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

obor:

K pedagogickým problémům málotřídních škol

Název ZP:

.....,

Doc. PhDr. Jiří Vomáčka, CSc.

Vedoucí práce:

17. 1. 1997

Termín odevzdání:

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž specifikují zadání: východiska, cíle, předpoklady, metody zpracování, základní literaturu (zpravidla na rub tohoto formuláře). Zásady pro zpracování ZP lze zakoupit v Edičním středisku TU a jsou též k dispozici v UK TUL, na katedrách a na Děkanátě Pedagogické fakulty.

2. 4.

V Liberci dne 1996

.....
vedoucí katedry

.....
děkan

Převzal (diplomat):
TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

Datum: Univerzitní knihovna

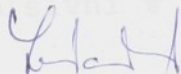
Podpis:

Prohlášení o původnosti :

"Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu."

Benešov nad Plouč.

30. dubna 1997

Děkuji Doc. PhDr. Jiřímu Vomáčkovi, Csc za jeho pomoc a podporu při zpracování mé závěrečné práce. Dále děkuji ředitelkám a učitelkám malotřídních i úplných základních škol, při provádění průzkumu ke zpracování mé závěrečné práce.

ANOTACE

V závěrečné práci je řešena problematika skupinové práce v současné malotřídní škole. Autorka se v ní opírá o teoretické hodnocení vlastní učitelské práce na malotřídní škole v Dolních Habarticích. Současně ale uvádí i srovnávací výzkumnou sondu, ve které porovnávala výsledky výuky v českém jazyce na této škole s výsledky, které dosáhli žáci v základní škole v Benešově nad Ploučnicí. Práce ukazuje, že samostatná práce je prostředkem k transformaci školy transmisivní v konstruktivistickou..

ANNOTATION

Problems of group work in a country one-class school of mixed aged pupils nowadays are being solved in this Project. The author compares her results of teaching Czech language with those reached at an ordinary primary school in Benesov nad Ploucnici. The aim of the Project is to verify hypothesis that independent group work is one special way of transformation of traditional teaching into new and modern education.

FAZIT

In der Abschlußarbeit ist eine Problematik der Gruppenarbeit in der heutigen kleinklassen Schule gelöst. Die Autorin nutzt hier ihre teoretische Arbeitsbewertung der eigenen Lehrersarbeit in der kleinklassen in Dolní Habartice aus. Sie führt hier gleichzeitig auch die vergleichende Forschungsonda ein, in der sie Resultate der Unterricht vergleichen konnte und auch die Resultate der Unterricht der Tschechischen Sprache auf dieser Schule mit den Resultaten, die Schüler auf der Grundschule in Benešov nad Ploučnicí erreicht haben. Die Arbeit zeigt, daß die selbständige Arbeit ein Mittel der Transformation der Schule ist (Von der transmissionen Schule zu der konstruktiven Schule).

OBSAH

1.	ÚVOD	1
2.	CÍL PRÁCE A METODY ŘEŠENÍ	3
3.	POSTAVENÍ SAMOSTATNÉ PRÁCE NA MALOTŘÍDNÍ ŠKOLE	10
3.1.	Charakteristika prostředí malotřídní školy	11
3.1.1.	Charakteristika malotřídní školy v Dolních Habarticích..	13
3.2.	Postavení skupinové práce v podmínkách malotřídní školy	15
3.2.1.	Charakteristika skupinové práce v jednotlivých třídách malotřídní školy	16
4.	PŘÍPRAVA UČITELE MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY NA SKUPINOVÉ VYUČOVÁNÍ	19
5.	REALIZACE SKUPINOVÉ PRÁCE	24
5.1.	Využití skupinové práce v českém jazyce	24
5.2.	Využití skupinové práce v matematice	30
5.3.	Využití skupinové práce v prvouce.....	34
6.	VLIV SKUPINOVÉ PRÁCE NA ROZVOJ OSOBNOSTI ŽÁKA MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY	36
7.	CHARAKTERISTIKA PŘIPRAVENOSTI ŽÁKA MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY K DALŠÍMU VZDĚLÁVÁNÍ ...	41
8.	ZÁVĚR	43
9.	SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY	46
10.	PŘÍLOHY	47

Jen v takové situaci se stává učení hrou, pokud je provázeno pořádkem, vlastním uvažováním, přiměřeností k věku a příjemným uvolněním mysli.

J. A. Komenský

1. ÚVOD

Malotřídní školy mají u nás dlouhé historické kořeny. Byly vždy spojeny především s venkovem. Na venkově zaujímal škola vždy podstatně významnější místo, než tomu bylo a je ve městech.

Na vesnicích byla škola nejenom stánkem vědění, ale byla s ní spjata převážná většina kulturního života. Učitelé vesnických škol se aktivně podíleli na celkovém kulturním dění venkova, neboť se velmi dobře vřazovali do venkovského sociálního prostředí. Pro učitele venkovské školy byla vždy příznačná přátelské vzájemnost vůči žákům, rodičům, ale i většině občanů. Toto vše se v menší, či větší míře dochovalo do dnešní doby. I dnešní učitel vesnické malotřídní školy vychází ze znalosti sociálního prostředí a zázemí žáků své školy. Na základě těchto znalostí pak volí nejvhodnější formy a metody výuky. Jednou z osvědčených metod je skupinové vyučování. (1)

Problém podstaty skupinového vyučování je zájmem mnoha pedagogických pracovníků. Již mnoho z nich se snažilo vystihnout podstatu, metody, formy a prostředky skupinového vyučování.

V mé práci se chci zaměřit, jak teoreticky, tak i prakticky na tento problém a konkrétně na zvýšení efektivnosti vyučování prostřednictvím skupinového vyučování. Za důležitou součást mé závěrečné práce považuji výsledky ověření teoretických východisek na Základní a mateřské škole v Dolních Habarticích, Základní a mateřské škole v Heřmanově a Základní škole v Benešově nad Ploučnicí.

Ve své závěrečné práci na téma "Skupinová práce na malotřídní škole" jsem nemohla vyčerpat dané téma v plném rozsahu, protože se jedná o téma velmi obsáhlé, ale budu se snažit zachytit to nejdůležitější.

Závěrečnou prací však můj zájem o toto téma nekončí, ale budu dále pokračovat v rozšiřování svých znalostí v tomto směru jak po stránce teoretické, tak i praktické v rámci svého povolání.

Odkazy :

(1) Vomáčka, J.: Malotřídní školy, PF TU Liberec 1995

2. CÍL PRÁCE A METODY ŘEŠENÍ

Skupinová práce - to je prohlubování a zkvalitňování výchovně vzdělávací práce školy s využitím všech možných forem a metod. Vyžaduje během celého vyučovacího procesu, aby se na rozdíl od dosavadního verbálního osvojování a mechanické reprodukce, která byla provázena pasivitou žáka, stalo těžištěm soustavného rozvíjení tvůrčí aktivity žáka. Důležitým znakem je komplexnost přístupu k učivu. Komplexnost odstraňuje izolovanost, a proto celý tento postup umožňuje soustavné třídění, srovnávání a vymezování podstatných znaků a vede k uvědomělému osvojování učiva.

(2)

Jestli-že se zaměří pozornost například na uplatňování didaktických zásad, které chápeme jako dialektické vztahy mezi cílem, obsahem a výchovně vzdělávacími prostředky, jejichž obsah se mění s dobou, ve které existují, lze konstatovat, že třeba princip spojení školy se životem, který je při skupinovém vyučování prosazován není nový, ale je možné říci, že účinnější.

Velice důležitá je i přiměřená náročnost na žáky. Požadavek přiměřenosti se uplatňuje i při tradičním frontálním vyučování, ale velmi zjednodušeně, protože na všechny žáky je kladena stejná náročnost. Nároky, které hravě zvládají nadaní žáci jsou pro slabé nezvladatelným problémem.

Názory pedagogů na skupinové vyučování jsou různé. Většinou vyjadřují názor, že je pro žáky sice dobré, ale velmi

náročné na čas a pro učitele velice náročné na přípravu a hodnocení. Myslím si, že vždy záleží jen na výběru a kombinování vhodných metod a forem práce. Nejde jen o zkvalitnění učebních pomůcek, metod a forem, ale také o názornost realizovanou účinným kontaktem s předmětem, podobným vědeckému pozorování se všemi jeho znaky - cíl pozorování, jednotlivé úkoly, plán pozorování a tak dále. Musí se zde spojit srovnávací a rozlišovací analýza mnoha současně pozorovaných předmětů, která v sobě spojuje senzomotorické vnímání s hlubší rozumovou praxí. Značně důležitá je trvanlivost osvojených poznatků. Základem je "spirálové" opakování, které se soustřeďuje na základní učivo, prohlubuje osvojené učivo řešením náročných úkolů, například pomocí problémové metody.

První stupeň základní školy dává žákovi základy harmonického rozvoje osobnosti, formuje světový názor a morální vlastnosti. Probouzí v žácích radost z poznání a touhu po dalším vzdělávání.

Vštěpuje základní návyky správného chování v kolektivu dětí i dospělých. Pěstuje pracovní dovednosti, tedy i dovednost organizovat vlastní práci. Soustavně také pečuje o zdravý žáků, o rozvoj jejich zájmů a schopností.

Žák prvního stupně si musí osvojit svou roli "být žákem", chápat ji jako společenskou úlohu, která jej připravuje pro život. Cílevědomou výchovou k samostatnosti má žák získat předpoklady pro samostatné jednání. K tomu je třeba, aby si osvojil dovednost a zkušenost uvědoměle reagovat na

přiměřený a srozumitelný návod k práci. Analyzovat přiměřenou konkrétní problémovou situaci, zvolit vhodný pracovní postup a dosažený výsledek ověřit zkouškou. K tomu je nutné zvládnout dovednost pracovat s učebnicemi a učebními pomůckami. Potřebné informace získávat nejen ve vyučovacím procesu, ale také samostudiem. (3)

Ke splnění těchto konkrétních cílů a úkolů se při veškeré výchovně vzdělávací práci přiměřené věku rozvíjí tvůrčí činnost žáků, jejich samostatnost v myšlení, jednání a citění. Schopnosti tvořivě se podílet na získávání a osvojování nových vědomostí, dovedností a návyků.

Jde o dodržování jednoty výchovy a výuky, sepětí školy se životem. Tím se také vytvářejí předpoklady pro zajištění pevné návaznosti v cílech, obsahu a prostředcích výchovně vzdělávací práce v celé soustavě základního vzdělávání. (4)

To vše, ale nejen to, přinese jistě podstatné zvýšení efektivnosti ve vyučování.

V této části závěrečné práce se budu snažit vystihnout danou problematiku z praktického hlediska. Nebudu se přímo zabývat rozsáhlým výzkumem v pravém slova smyslu, ale pouze praktickým ověřením předpokladu, že při skupinové práci dochází ke zvýšení efektivity vyučovací hodiny.

Toto ověření jsem provedla pomocí metody pozorování, rozhovoru, ankety, a dále metody rozboru žakovských prací.

Pozorování v jednotlivých třídách mi umožnilo poznat vnější jevovou stránku vyučovacího procesu, jak při frontální výuce, tak při skupinové práci (například otázky učitelek, odpovědi žáků, a podobně). Použila jsem pozorování nestandardizovaní, přímé a krátkodobé.

K hlubšímu, vnitřnímu ověření jsem zvolila taktéž metodu rozboru žakovských prací, rozhovoru a ankety s učitelkami. Rozbor žakovských prací jsem provedla rozбором zadané kontrolní práce na osvojené a procvičené učivo, konkrétně znělé a neznělé souhlásky.

Anketa pro učitelky obsahovala šest otázek a metody rozhovoru jsem využívala při běžném styku s žáky a učitelkami. (5)

Přesto, že právě při těchto metodách se velmi těžko mohu vyhnout subjektivnímu názoru, snažila jsem se o dodržení požadavku objektivnosti ověření.

Zkoumaný vzorek jsem zvolila metodou náhodného výběru. Tvořily jej dvě třídy druhého ročníku. Jeden druhý ročník je třída úplné základní školy v Benešově nad Ploučnicí, kde se vyučuje pouze frontální metodou. Druhá třída je druhý ročník z malotřídní školy v Dolních Habarticích, který je spojen s prvním ročníkem a vyučuje se skupinovou metodou. Tyto dvě třídy mají vcelku stejné výsledky v učení. Ve třídě v úplné základní škole je dvacet pět žáků. Ve třídě malotřídní školy je jedenáct žáků v prvním ročníku a deset žáků ve druhém ročníku. Pomocí metod, které jsem již

popsala jsem se snažila srovnat konečnou efektivitu skupinového vyučování se skupinou s frontálním vyučováním.

Mé ověřování jsem začala metodou pozorování a na jejím základě jsem vypracovala kontrolní práci. Poté následoval rozbor této práce a na závěr jsem uspořádala anketu s učitelkami.

Výsledky pozorování (náslechu) v jednotlivých hodinách ve druhém ročníku na malotřídní škole i úplné základní škole jsem zaznamenala jako ukázkou průběhu vyučovací hodiny (viz příloha č. 1.).

Nejprve se pokusím zhodnotit první část mého ověření, a to pozorování (náslech) v jednotlivých vybraných třídách.

Pozorováním (náslechem) v několika hodinách českého jazyka ve druhém ročníku úplné základní školy a druhém ročníku na malotřídní škole jsem měla možnost sledovat rozdílnost vyučovacích metod a forem práce s žáky, ale také rozdíl v používání různých prostředků, používaných ke zkvalitnění a zefektivnění vyučovací hodiny.

Na aktivizaci činnosti žáků má velký vliv volba vhodných metod a forem práce učitelek i žáků. Učitelka na malotřídní škole vyložila látku frontálně a poté měla úlohu pouze "usměrňovatele" činnosti žáků, protože převážnou část učiva si žáci vyvozovali a osvojovali sami, a to převážně

na práci s textem. Učitelka se v té době mohla věnovat žákům prvního ročníku.

Uplatňuje se i individuální přístup k žákům, zařazuje se samostatná skupinová práce (buď ve skupinách homogenních, nebo heterogenních), v nichž žáci řeší úkoly přiměřené jejich schopnostem. Průběh i výsledky takto organizované práce jsou důsledně kontrolovány vyučujícím. Ve skupinách žáků s různým prospěchem velmi dobří žáci pomáhají slabším žákům, kterým vyučující usnadňuje pochopení a osvojení učiva také tím, že prodlouží výklad a použije formy individuální práce při současné samostatné práci žáků schopnějších. Osvědčilo se například vyvozování nového učiva za maximální součinnosti žáků dedukcí pomocí obrázků a magnetické tabule.

Setkala jsem se i s uplatňováním aktivního spirálového opakování, kdy učitelka stále aktivizovala dosud získané poznatky tím, že se s nim žáci při vhodných příležitostech vraceli a jejich poznání se stále prohlubovalo, obtížnost příkladů se stupňovala.

Efektivnost vyučování se zvyšovala i funkčním používáním didaktických pomůcek (magnetické tabule, nástěnných tabulí, magnetofonu a dalších).

Odkazy :

- (2) Kořínek, M.: Didaktika základní školy, SPN Praha 1984
- (3) Mojžíšek, L.: Vyučovací metody, SPN Praha 1977
- (4) Kořínek, M.: Didaktika základní školy, SPN Praha 1984
- (5) Skalková, J. a kol.: Úvod do metodologie a metod
pedagogického výzkumu, SPN Praha 1984

3. POSTAVENÍ SAMOSTATNÉ PRÁCE NA MALOTŘÍDNÍ ŠKOLE

Samostatná práce je jedním z velmi důležitých úkolů školy. Znamená vést žáky ke schopnosti samostatného myšlení a sebevzdělávání. Tyto vlastnosti rozvíjí škola od nejmladšího věku. Samostatnost vyžaduje nejen vědomosti, dovednosti a návyky, ale také morální vlastnosti, jako je cílevědomost, houževnatost, odpovědnost, smysl pro povinnost a další. Na samostatnou práci musí být žáci připraveni. Začíná se s ní velmi pomalu a postupně, tak jak si žáci zvykají je možné zvyšovat její rozsah. Již od útlého věku projevuje dítě touhu po samostatností. Nejprve se jedná o samostatnost při sebeobsluze a svém jednání. Odmítá rozkazy, strohé příkazy a vše co by zdůrazňovalo neschopnost jeho samostatného jednání. Na druhé straně se však podřídí autoritě, osobnosti kterou uznává. Tento autoritativní vliv má i většina učitelů, kteří znají svou práci a mají k žákům dobrý vztah. Dobrý vztah k žákům je velice důležitý. Žák musí učiteli důvěřovat, aby dokázal pochopit význam úkolů, ochotněji je vzal za své a byl vnitřně přesvědčen o správnosti zadaného úkolu. (6)

Na malotřídní škole je výuka bez samostatné práce nemyslitelná. Skutečnost, že se v jedné třídě učí dva ročníky i více ročníků ani jinou možnost neumožňují. Žáci se učí samostatné práci hned od prvního ročníku. Rychle si na ni zvykají, protože vidí vzor v žácích druhého ročníku, kteří jsou již na samostatnou práci navyklí. Postupně objem samostatné práce roste až do rozumné výše.

Velice důležitá je přímá a nepřímá kontrola samostatné práce žáka. Pokud se chyby opraví a odůvodní ihned po skončení samostatné práce, zabrání se utváření špatných návyků. (7)

Práce žáků by měla vždy směřovat k praktickému využití. Žák si musí být vědom, proč se učí a jak získané vědomosti využije ve svém budoucím životě.

Odkazy :

(6) Kořínek, M.: Didaktika základní školy, SPN Praha 1984

(7) Mojžíšek, L.: Vyučovací hodina, SPN Praha 1984

3.1. Charakteristika prostředí malotřídní školy

Malotřídní školy - to je téma, které se v současné době probírá na většině porad ředitelů základních škol. Ředitelé úplných základních škol jsou většinou proti malotřídním školám, a to hlavně z ekonomických důvodů. Od doby, kdy jsou školám přidělovány finanční prostředky podle počtu žáků se ředitelé úplných základních škol snaží nejen o získání žáků z okolních vesnic, ale také o zrušení, podle nich "zbytečných" vesnických malotřídních škol. Na našem děčínském okrese se již zrušily čtyři malotřídní školy. Žádný z těchto ředitelů si však neuvědomuje, že se školou

obec "žije". Žáci mají svou školu v místě, kde žijí, ve svém známém prostředí. Nemusí dojíždět do města, kde se v ruchu města cítí ztraceni, nehledě na nebezpečí podstatně většího silničního provozu, na něž nejsou zvyklí a většinou ani připravení. Na své vesnické škole najdou zaměstnání i po skončení vyučování v různých zájmových kroužcích. Nemusí proto chodit s klíčem na krku a kdykoliv potřebují pomoc, jsou učitelé "po ruce". Prvnáčků ve městech mi bývá nejvíce líto. Jak ztracení si musí připadat uprostřed bludiště chodeb a schodišť ve velkých školách. Vesnické prostředí nabízí prostředí skoro rodinné. Všichni se mezi sebou znají. První třída navazuje na školu mateřskou nejen schematicky. Ve většině vesnic se spojuje mateřská škola se základní školou, řídí je jeden ředitel a velká část se jich přestěhovala i do jedné budovy. Proto žáci první třídy již svou učitelku znají, když přijdou do školy.

V menším kolektivu se lépe formuje vzájemný vztah nejen mezi žáky, ale i žákem a učitelem. Tvoří se osobnost žáka, vztah k lidem, k majetku, k hodnotám obce, k přírodě, společnosti, láska a vztah k učení, vědění - to vše žák snáze získává v menším kolektivu a mezi známými lidmi. (8)

Zánikem vesnických malotřídních škol by se celková úroveň kulturního života na vesnicích určitě podstatně zhoršila. Škola úzce spolupracuje s obecním úřadem, s děním v obci (vítání občanů - to je událost a oslava pro

všechny, školní besídky, společné akce - účastní občané se z celé obce, i ti, kteří nemají ve škole děti).

Škola žije obcí - obec žije školou. Škola v obci bývá stánkem kultury a vzdělání.

Odkazy :

(8) Vomáčka, J.: Malotřídní školy, PF TU Liberec 1995

3.1.1. Charakteristika malotřídní školy v Dolních

Habarticích

Škola v Dolních Habarticích, na které učím, má čtyři ročníky ve dvou třídách - první až čtvrtý postupný ročník. Společně se vyučuje první a druhý ročník a třetí a čtvrtý postupný ročník. Ročníky ve třídách jsou upravovány podle počtu žáků. Třídy jsou prostorné, světlé a v rámci možností dostatečně vybavené. Ve škole je též vlastní tělocvična a školní jídelna.

Již druhý rok je na základní škola spojena s mateřskou. K tomuto sloučení se přistoupilo z důvodů neustálých opatření k šetření mzdových prostředků, což je obrovským problémem všech vesnických malotřídních škol. V odpoledních hodinách je provoz školní družiny a mateřské školy spojen a probíhá v prostorách mateřské školky pod dozorem jedné vychovatelky. Pro vychovatelku je to práce velmi složitá. V jedné místnosti pracuje, nebo si

hraje šestnáct žáků ve školní družině a ve druhé místnosti dalších čtrnáct dětí spí. Vychovatelka se však nemůže rozpůlit. Proto si musí rozplánovat a připravit činnost tak, aby žáci v družině nerušili děti při usínání a spaní svou činností a odchody na autobus. To jsou stinné stránky. Toto spojení má však i klady. Například přechod dětí z mateřské školy do první třídy je naopak nenásilný a daleko lehčí. Žáci svou učitelku již znají a jdou do vyučovacího procesu bez obav. Vzhledem k tomu, že se jedná o děti z jedné vesnice a ve většině případů o sourozence, je tento spojený provoz bez problémů.

V obci je Obecní úřad, se kterým má škola velmi dobrou spolupráci. V rámci svých možností se snaží Obecní úřad zabezpečovat provoz a vybavení školy vcelku dobře. Škola je spádová. Dojíždějí do ní žáci z okolních roztroušených obcí. Občas bývají s dojížděním problémy, jako například když ČSAD Děčín zrušila ranní školní autobus z Malé Bukoviny. Obecní úřad byl nucen koupit větší auto a sám žáky do školy dovážet. Na druhý stupeň dojíždějí žáci do Základní školy v Benešově nad Ploučnicí.

3.2. Postavení skupinové práce v podmínkách malotřídní školy

Skupinové vyučování je příznačné a nejvíce využívané právě na malotřídních školách. Již samotná struktura malotřídních škol a skutečnost, že v jedné třídě se učí dva ročníky, je přirozené, že jádrem výuky je práce ve skupinách, minimálně ve dvou. Proto je skupinová práce základem vyučovacího procesu na těchto malotřídních školách. Již od první třídy se žáci učí samostatně pracovat. V každém ročníku se sejdou žáci různého nadání. Záleží jen a jen na učiteli, zda dokáže nadání žáků rozvíjet dle jejich schopností a dovedností.(9)

Práce v odděleních vede žáky k samostatnému plnění zadaných úkolů bez problémů. Je-li zřetelně a jasně stanovené zadání skupinové činnosti, podílejí se všichni žáci na vypracování úkolů. Vedoucí skupiny (schopný a nadaný žák) určuje tempo práce, pomáhá slabším žákům, procvičuje s nimi, objasňuje případné nejasnosti. Žáci mají možnost bez vedení a zásahu vyučujícího v malé skupině procvičovat, utvrzovat vyložené a probrané učivo. I ten nejslabší žák je zapojen do práce. Důležité je závěrečné hodnocení činnosti, jak vedoucím skupiny, tak žáky samými, tak nakonec i samotným vyučujícím. Jediná nevýhoda skupinové práce je pouze obrovská náročnost na čas pedagoga, který nutně ve zvýšené míře musí věnovat přípravě na výuku ve skupinách. Ta musí být řádně promyšlená a připravená. (10)

3.2.1. Charakteristika skupinové práce v jednotlivých třídách

Skupinové vyučování podstatně ovlivňuje strukturu vyučovací hodiny. Třída se dělí na několik skupin (homogenních nebo heterogenních), dle potřeby, předmětu a dispozic jednotlivých žáků. Skupinově pracují žáci při opakování, procvičování a často i utvrzování učiva. Učitelé se skupinami spolupracují podle potřeby, úrovně skupiny, jejich zkušenosti se samostatnou prací, obratnosti vyspělých žáků a samozřejmě podle náročnosti jednotlivých úkolů. (11)

Učitel, který skupinovou výuku realizuje, sám poznává, že se tím odstraňují závažné nedostatky hromadného vyučování.

Při skupinové práci lze upravit prostředí třídy tak, aby skupiny tvořily jednotlivé celky a žáci mohli lépe spolupracovat.

V prvních fázích nácviku samostatné skupinové práce jde o velkou míru vedení žáků učitelem. Toto se musí promítnout do celkové stavby a požadavků vyučovací hodiny. Zpočátku je žák veden učitelem. Potřebuje přesné, konkrétní instrukce a následnou průběžnou kontrolu. Proto se se skupinovou prací začíná nejprve ve výchovných předmětech. Ve výtvarné, tělesné, hudební i pracovní

výchově. Nejlépe a nejpřirozeněji pro žáky v prvním ročníku se skupinová práce realizuje v tělesné výchově. Jednotlivé skupiny (družstva) závodí mezi sebou, hry opět hrají ve skupinách. Zde si žáci uvědomují soudržnost jednotlivce se skupinou, a že v rámci skupiny je důležitý každý jedinec.

Ve výtvarné výchově se velmi dobře uplatní skupinová práce při vytváření větších výtvarných celků, kdy každá skupina vytváří jeden obraz, jedno dílo.

V hudební výchově jednotlivé skupiny vytváření pomocí jednoduchých nástrojů doprovody ke známým lidovým písním. V prvouce mohou jednotlivé skupiny řešit úkoly, vyplývající z osnov. U prvního ročníku je nutná stálá kontrola práce jednotlivých skupin.

Tímto postupným navykáním na samostatnou práci ve skupinách je možné postupně přecházet i do hlavních předmětů. Velkou pomocí je i skutečnost, že ve stejné třídě pracují ve skupinách již žáci druhého ročníku. Proto mají žáci prvního ročníku vzor přímo ve třídě. Proto žáci ve druhém ročníku zvládají ve skupinách již náročnější úkoly. Ještě však potřebují přesné a srozumitelné zadání pro svou práci a průběžnou kontrolu.

U dalších ročníků narůstá rozsah samostatné práce a samostatného řešení úkolů v jednotlivých skupinách. Zadání úkolu musí být stále přesné a srozumitelné. Bezprostřední

kontrola však ustupuje do pozadí a nahrazuje ji kontrola nepřímá. Vždy však musí po skončení samostatné práce následovat její hodnocení, popřípadě oprava a zdůvodnění chyb.

Postupně dospějí žáci k samostatnému učení a práci. Požadavek jasného a srozumitelného zadání úkolů stále platí, i kontrola zpovzdálí nadále trvá. (12)

Žáci na prvním stupni by měli mít více prostoru na tvořivost, objevování, rozvíjení fantazie, popovídání si, zazpívání. Tradiční úplná škola a pouze frontální vyučování nevede příliš k vytváření dobrých vzájemných vztahů. Když žáci sedí v řadách, nesesednou se, nemají společné prožitky, nemohou si být tak blízcí. V takové třídě chybí i diskuse mezi učitelem a žákem, společné hledání a objevování pravdy, stejně jako právo žáků říci odlišný názor, třeba i nesprávný.

Odkazy :

(9) Kořínek, M.: Didaktika základní školy, SPN Praha 1984

(10) Mojžíšek, L.: Vyučovací hodina, SPN Praha 1984

(11) Kořínek, M.: Didaktika základní školy, SPN Praha 1984

(12) Mojžíšek, L.: Vyučovací hodina, SPN Praha 1984

4. PŘÍPRAVA UČITELE MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY NA SKUPINOVÉ VYUČOVÁNÍ

Vstup dětí do školy je velkou změnou v jejich životě. Začínají pro ně nové, mnohdy poprvé, povinnosti, mění se jim režim dne, jsou na ně najednou kladeny určité požadavky. Jak ve školní činnosti docílit toho, aby samy děti měly potřebu nebo zájem o zlepšení svých schopností a dovedností, jak podněcovat neustále zájem o výuku?

Velmi důležitá je ve vyučovacím procesu osobnost učitele. Aby učitel mohl správně žáky na vyučování motivovat, vhodně pro ně připravovat každou vyučovací hodinu, musí dobře znát složení své třídy, individuální zvláštnosti žáků, jejich schopnosti, dovednosti, intelekt. Úkoly si pro ně připravovat tak, aby vyhovovaly náročnosti nejen žákům průměrným, ale i slabším nebo nadanějším.

To ovšem znamená věnovat přípravě jednotlivých hodin více času a úsilí, práci diferencovat, kombinovat různé metody a formy práce tak, aby vyučování neztrácelo na atraktivnosti, zajímavosti a pro žáky bylo stále přitažlivé. Pro slabší žáky připravit úkoly snažší, pro nadané žáky naopak složitější, problémovější. (13)

Představa o jednotné třídě, kdy žáci ve stejném okamžiku provádějí stejné myšlenkové operace, stejně

přijímají veškeré informace, neodpovídá skutečnosti. Jednotliví žáci mají různé zkušenosti, různou úroveň rozvoje intelektu, pocházejí z různě podnětných prostředí, což jim poskytuje odlišné sociální a kulturní podmínky k rozvoji celé osobnosti. To vše se dá realizovat pouze při skupinovém vyučování. (14)

Při neustálém frontálním vyučování bez jakékoliv diferenciacce může po čase dojít k tomu, že část žáků pro náročnost a tempo učivo nezvládne a brzy pro časté neúspěchy ztratí o něj zájem. Naopak u nadaných žáků dojde k poklesu zájmu o učivo. Proč? Co se stále opakuje ztrácí na zajímavosti. S prací jsou tito žáci rychle hotoví a začnou se nudit.

Ve vyučování učitel musí také dbát na uplatňování didaktických zásad, dodržovat je a tím zvýšit u žáků aktivitu, samostatnost v práci, zlepšit vztah ke školní práci a konečným důsledkem zvýšit i jejich vnitřní motivaci k učení. (15)

Při skupinové výuce lze využívat úkoly k řešení situací a problémů běžných v životě žáků, protože v těchto situacích lze mnohem lépe a názorněji odstraňovat jejich neobratnost ve vyjadřování a logickém myšlení.

Získané vědomosti musí umět žák vyjádřit, protože teprve verbalizací se stává vědomost operativní a může se

stát nástrojem řešení problémů v praxi, nebo nástrojem k dalšímu poznávání. Verbální znalost není verbalismus, jestli-že je to znalost uvědomělá. A právě v malých skupinách překonávají slabší žáci ostych a strach z výsměchu spolužáků, když chybně odpoví.

V mé třídě si již děti neklepou významně na čelo, když někdo dělá chyby. Každý výraznější úspěch se oceňuje potleskem. Mí žáci mají tendenci hodně zatleskat hlavně těm slabším, protože cítí, že oni to potřebují. Společně s nadanějšími žáky se snažíme ty méně nadané povzbuzovat. Nevadí, že jim některé učení nejde, nejsou tím o nic horší než my ostatní. Každý jsme jiný a právě ta výjimečnost je na nás to pěkné a zajímavé.

Pozitivní motivace - to je kouzelné zaklínadlo, které by měl používat učitel na své žáky v co největší míře. Pokud žák nemá žádnou odezvu, nebo jen tu špatnou, tak co s ním udělat? Víc než kritika pomůže rada a povzbuzení.

Skupinové vyučování vyhovuje více učitelům tvořivým, schopným improvizovat a citlivě reagovat na situaci ve třídě. Z hlediska pedagogů je náročnější na přípravu a zkušenosti. Žákům se způsob skupinové výuky velmi líbí, učí se ve větší pohodě, jsou aktivnější a do školy chodí rádi. Je s nimi velice pěkná práce a i vyučující mají pocit spokojenosti a dobře odvedené práce.

Píši o práci na malotřídní škole, kde pracuji, z čehož vyplývá, že skupinová práce je běžně do výukových programů zařazována. Ve své práci kombinuji frontální a skupinové vyučování, jak ukazuje následný přehled :

frontálně - vždy výklad učiva nového (řádně vysvětlit)

- spirálové opakování učiva
- "pětiminutovky", diktáty, soutěže, prověrky
- učiva a podobně

skupinově - procvičování učiva

- tvořivá práce, hlavně slohová
- problémaové úkoly, hlavně v matematice
- společná četba - plnění vyplývajících úkolů
- tvoření zábavných cvičení, her, soutěžních úkolů

prostředky učitele - zadání zapsané buď na tabuli, na listu papíru, případně ústně

- přesné vymezení používaných pomůcek - příprava
- vymezení prostoru ve třídě k plnění samostatné práce
- stanovení literatury, knih, učebnic, slovníků a podobně

V následující ukázce bych chtěla ukázat konkrétní přípravu na práci ve skupinách v hodině českého jazyka.

Český jazyk : - skupiny pracují se slovníky.

Téma : vyjmenovaná slova

Hledejte ve slovníku a vypište co nejvíce slov s y - ý po obojetných souhláskách, nebo s předponou vy-, vý a podobně

- sloh Téma : Jaro

Práce na poli. Práce na zahradě.

Úkol : Napište co nejvíce vět k zadanému úkolu, používejte množné číslo, čas minulý (například : Traktory vyjely do polí. Zemědělci orali pole.)

Odkazy :

(13) Mojžíšek, L.: Vyučovací metody, SPN Praha 1977

(14) Helus, Z.: Pedagogicko-psychologické zdroje účinného vyučování, Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků Praha 1990

(15) Kořínek, M.: Didaktika základní školy, SPN Praha 1984

5. REALIZACE SKUPINOVÉ PRÁCE

Skupinovou práci upatňujeme na naší malotřídní škole již dlouho. Učení zvládají žáci bez větších problémů a mají radost z dobře vykonané práce. Skupinové vyučování se nám velice osvědčilo, a proto v něm budeme pokračovat i nadále. Ukázka struktury vyučovacích hodin následuje.

5.1. Využití skupinové práce v hodinách českého jazyka

V hodinách českého jazyka lze velmi dobře aplikovat skupinovou práci s využitím vhodně motivovaných mezipředmětových vztahů.

Téma : Vyjmenovaná slova po l, vyvození učiva.

Využití mezipředmětových vztahů českého jazyka

a prvouky - Jaro - hra " Otevírání studánek ".

Pomůcky : Příprava na tabuli,

učebnice českého jazyka,

školní sešit,

pracovní sešit - Vyjmenovaná slova,

připravené kartičky - doplňovačky,

kartičky s klíčky od studánek.

Žáci rozdělení na skupiny. Dvě skupiny ze třetí třídy (první skupina - žáci nadanější, druhá skupina - žáci méně nadaní) a dvě skupiny ze čtvrté třídy (první skupina -

nadanější žáci, druhá skupina - méně nadaní žáci). Pro třetí třídu se jedná o novou látku a u čtvrté třídy jde o opakování. Formou hry "Otevírání studánek" naučit a zopakovat vyjmenovaná a příbuzná slova. Za každou správně splněnou úlohu získávají skupiny jeden klíček. Skupina s nejvyšším počtem klíčků vyhrává.

Na tabuli napsána vyjmenovaná slova po l. Všechny skupiny nahlas přečtou.

4. třída - samostatná práce

první skupina - tvoření deseti vět
z vyjmenovaných slov

druhá skupina - vymýšlení čtyřiceti slov
s tvrdým a měkkým y, i po l.

3. třída - obě skupiny ještě několikrát přečtou vyjmenovaná slova za pomoci učitele.

první skupina - probírají cvičení a odůvodňují

druhá skupina - napíší si jednotlivá

vyjmenovaná slova na papírky

a závodí, kdo je dříve seřadí

3. třída - první skupina - přepíše cvičení z pracovního

sešitu do školního

druhá skupina - probírá část cvičení ústně

a odůvodňuje

4. třída - obě skupiny - vymýšlení slov příbuzných,
tvoření vět a jejich psaní na
tabuli

3. i 4. třída - všechny skupiny hrají hru "Slovní kolotoč",
žáci říkají slova, kde se píše y po l

3. i 4. třída - první skupiny - na připravených kartách
podtrhávání vyjmenovaných
a příbuzných slov

3. i 4. třída - druhé skupiny - čtou věty z tabule a
odůvodňují

Na závěr obě třídy říkají vyjmenovaná slova nahlas.

Nejdříve je zvolena metoda frontálního vyučování, kdy se třetí třída seznámí s vyjmenovanými slovy po l a čtvrtá třída si je zopakovala. Z toho se vychází při další skupinové práci, kdy je vhodně využita vyučovací hodina s dostatkem práce pro nadanější žáky a potřebným prostorem pro probrání a zopakování látky s méně nadanými žáky.

Při hodnocení hodiny se spočítají získané klíčky a skupina s největším počtem získaných klíčků si připne ke své studánce na nástěnce všechny klíčky (příloha č. 1).

V rámci mého průzkumu zde uvádím výsledky pozorování (náslechu) v jednotlivých hodinách českého jazyka ve druhém ročníku na malotřídní škole i úplné základní škole, které jsem zaznamenala jako ukázkou průběhu vyučovací hodiny (příloha č. 2).

Další částí mého ověření předpokladů zvýšení efektivnosti ve vyučování pomocí skupinové práce je rozbor písemného testu (viz příloha č. 3). Pomocí tohoto testu jsem se snažila zjistit, do jaké míry si již žáci obou zkoumaných tříd učivo osvojili.

Výsledky tohoto testu mi potvrdily, že realizace skupinové práce přispívá ke zkvalitnění získaných poznatků žáků. Tyto výsledky svědčí o tom, že žáci druhého ročníku malotřídní školy při skupinové práci zvládli učivo kvalitněji než žáci druhého ročníku úplné základní školy při frontálním vyučování.

U žáků malotřídní školy se jednalo především o chyby zaviněné nepozorností. U žáků z úplné základní školy se naopak projevilo více chyb u slov s problémovějším zdůvodňováním.

Na základě výsledků testu mohu říci, že žáci při skupinové výuce zvládli dané učivo kvalitněji a s větším pochopením než žáci při frontální výuce. Při skupinové práci jsem také zaznamenala větší ukázněnost související se zvýšeným zájmem žáků o dané téma.

Na závěr mého ověření jsem si nechala rozhovor s vyučujícími na téma skupinové a frontální vyučování. Otázky jsem zaměřila především na formy a metody užívané k plnění cílů výuky, aktivizaci žáků, zvýšení efektivnosti vyučování, přiměřenost a náročnost učiva, přípravu učitele na hodinu, klasifikaci a další problémy.

Z výsledku rozhovoru považuji za vhodné uvést některé tyto skutečnosti :

Vyučující mi potvrdily, že plně dosáhly cíle osnov pro druhý ročník. Dále vyslovily názor, že vyučování skupinovou metodou je pro žáky výhodnější, že vzbuzuje zájem nejen žáků s výborným prospěchem, ale i žáků slabších. Jednoznačně odpověděly, že skupinové vyučování přispívá k rozumovému rozvoji žáků mnohem více, než tomu je u vyučování frontálního. Že znalosti jsou trvalejší a rozsáhlejší ve srovnání se znalostmi žáků druhých ročníků úplných základních škol. Tomu napomáhá zvýšení aktivizace žáků různými metodami a formami práce i pomůckami.

Ke zlepšení kvality osvojování poznatků přispěla také vhodná volba a příprava textů v průpravných cvičení, která splňovala požadavek spojení školy se životem.

Požadavkem skupinového vyučování je také otázka zkvalitnění vyjadřování žáků. Na tuto otázku jsem se také zeptala a dostala jsem tuto odpověď :

Čím jsou žáci starší ubývá na spontánnosti, bezprostřednosti, žáci se začínají stydět a pouze některé

přetrvávají ve správném vyjadřování, které bylo charakteristické pro první ročník. Ke zvýšení kvality vyjadřování dochází až od čtvrtého ročníku, a to především v naukových předmětech - například v přírodovědě a vlastivědě.

Pokud jde o klasifikaci žáků, projevíly učitelky určitou nespokojenost s pokyny ke klasifikaci žáků obecné školy. Požadavek ústní klasifikace, aby špatná známka nebrala žákům chuť k učení, lze uplatnit, ale pro žáky samotné a hlavně pro rodiče nemá žádný motivační účinek. Stále ještě v lidech přežívá (a zvláště na vesnicích) klasická forma hodnocení, a tou je známka.

K otázce týkající se pomůcek učitelky zaměřily svoji pozornost především na učebnici. Vybrat v dnešní době správnou učebnici není ani trochu lehké. Učebnice vydává mnoho vydavatelství. Na první pohled jsou velmi pěkné, barevné, se spoustou dobrých námětů. Ale v každé je jinak seřazen obsah a co je závažnější - nenavazují jedna na druhou (pokud nejsou ze stejného vydavatelství). Většina jich je koncipována jako pracovní sešity, takže žáci by měli psát přímo do učebnic. Kolik je vydavatelství, tolik je různých učebnic a jsou dost drahé, což je v dnešní nedobré ekonomické situaci zvláště pro malé školy dost velký problém.

Pokud žák přejde ze školy v jednom městě do školy v jiném městě, a každá škola používá učebnice z jiného

vydavatelství, je žák buď napřed (v tom lepším případě), nebo je pozadu a musí učivo dohánět.

Jako klad učitelky uváděly existenci mnoha pracovních sešitů, kterých je možno využít k samostatné práci, diferenciaci úkolů, cvičení pro zvládnutí základního učiva pro průměrné a méně nadané žáky a prohloubení učební látky pro žáky nadanější.

Z dalších odpovědí vyplynulo, že příprava učitele na skupinové vyučování je velice náročná, ale pro žáky zajímavější a hlavně se jim velmi líbí.

Z výsledků ověřování je zřejmé, že kvalitní a promyšlené uplatňování skupinového vyučování je pro vyučující úkol velmi náročný na přípravu a vyhovuje především učitelům tvořivým, schopným improvizovat a citlivě reagovat na momentální situaci ve třídě.

Ze všech výsledků mého ověření jasně vyplývá potvrzení předpokladu zvýšení efektivnosti vyučovací hodiny skupinovou prací, která má velký vliv na zkvalitnění znalostí žáků.

5.2. Využití skupinové práce v hodině matematiky

Skupinová práce je užívána i v hodinách matematiky, jak uvádím na tomto příkladu :

Téma : Opakování násobení a dělení formou soutěže

"Maxirisk".

Pomůcky : Příprava na tabuli,

magnetické tabule (pro každou třídu zvlášť),

kartičky s příklady,

pracovní sešity,

připravené otázky a příklady pro soutěž

"Maxirisk",

Žáky je nejprve nutno seznámit s pravidly soutěže "Maxirisk", kterou znají z televize, a proto je jim i blízká.

1. Obě třídy si zvolí kapitány.

2. Kapitán určuje, kdo odpoví na otázku. Musí být však plněna podmínka, že se vystřídají všichni žáci.

3. Za správnou odpověď získává třída sto bodů, za nesprávnou odpověď se třídě sto bodů odečítá.

Ve hře je několik druhů příkladů dle témat.

	3. třída	4. třída
Témata : násobení	3×9	14×9
dělení	$36 : 9$	$260 : 9$
slovní úlohy		
složitější příklady	$42 : 7 \times 9$	$15 \times 8 : 10$
obchod - počítání v obchodě		

Soutěž je náročná na přípravu, v žácích však vzbuzuje zájem o matematiku a je založena na zdravém soutěžení.

Soutěž trvá pouze polovinu vyučovací hodiny. Ve druhé části hodiny se žáci rozdělí do dvou skupin v každé třídě. V první skupině z každé třídy jsou žáci nadanější a ve druhé skupině z každé třídy jsou žáci méně nadaní.

3. třída - první skupina - řešení slovních úloh na násobení
a dělení

druhá skupina - doplňování v pracovních
sešitech dělení a násobení

4. třída - první skupina - řešení slovních úloh násobení
dělení

3. třída - obě skupiny řeší příklady na tabuli z paměti

8				45
2	6	36	56	63
7	x 9	5	/ \	18 : 9
4	0	9 x 4	9	0
3				27

4. třída - obě skupiny - procvičování písemného dělení
na připravených kartách

3. třída - první skupina - příklady na procvičování
v pracovním sešitě

druhá skupina - písemný přepis příkladů z tabule

4. třída - obě skupiny - pamětné dělení se zbytkem v oboru
malé násobilky

Na závěr celá třída pamětné počítání příkladů z malé
násobilky.

Při hodnocení hodiny si žáci z jednotlivých skupin
připnou na nástěnku získané body za umístění v soutěži a
správné splnění úkolů z druhé části hodiny.

5.3. Využití skupinové práce v hodině prvouky

Na dalším příkladu uvádím možnost realizace skupinové práce v hodinách prvouky.

Téma : Jak se dříve žilo "Pravěk".

Pomůcky : Učebnice,

školní sešit,

modelína

Frontální výklad společný pro třetí i čtvrtý ročník s použitím učebnice a metodiky, obrázků a vyprávění příběhu o pravěku.

3. ročník - žáci vyprávějí podle obrázků a zároveň do školního sešitu píší osnovu

4. ročník - soutěž - nakreslit pravěk - zvířata, obydlí, napsat krátké vyprávění o pravěku

3. ročník - modelování jednotlivých nástrojů, zvířat, obydlí

4. ročník - vyhodnocení soutěže v kreslení, přečtení dalších zajímavostí, samostatné vyprávování žáků - uvědomování si základních pojmů

3. a 4. ročník společně - vysvětlení základních pojmů

- pěstní klín

- pravěké malby

- důležitost ohně

- přečtení krátkých vypravování

4. ročník - žáci rozdělení do dvou skupin, pomocí modelíny
vymodelovat pravěké sídlo a vymyslet příběh

3. ročník - z napsaných slov na tabuli vybrat slova, která
mají souvislost s pravěkem a utvořit na ně
věty. Zopakovat základní údaje a zapamatovat si
je formou - kdo vytvoří nejlepší větu.

Na závěr hodiny je vyhodnocení práce čtvrtého ročníku
a vyslechnutí obou vymyšlených příběhů. Závěrečné hodnocení
provádějí žáci sami a jsou pouze učitelem usměrňováni. Při
hodnocení hodiny obdrží opět jednotlivé skupiny body za
správně splněné úkoly, které si připnou ke své skupině na
nástěnku.

V hodině je vhodně využito mezipředmětových vztahů s
výtvarnou výchovou. Začíná frontální výukou a dále je
zařazena skupinová práce. Jde o snahu proměnit abstraktní
učivo v konkrétní.

6. VLIV SKUPINOVÉ PRÁCE NA ROZVOJ OSOBNOSTI ŽÁKA MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY

Systém skupinového vyučování je zaměřen na rozvíjení sociálního citu, zájem probouzení touhy po orientaci v současném světě, schopnosti hierarchizovat si hodnoty.

Je to systém velmi otevřený k obohacování a propracování metod i způsobů. rozvíjení kvalit osobnosti. Skupinová práce je humánnější, může respektovat fakt, že všechny žáky není možné naučit všechno. S tím se musí každý učitel vyrovnat od samého začátku. Je nutné dosahovat zvyšování úrovně všech žáků, ale není možné, aby všichni uměli všechno.

Při frontálním vyučování se všichni učí všechno, při procvičování a upevňování učiva všichni řeší stejné úlohy a mají na řešení stejný čas. Nadanější žáci jsou však brzy hotovi a pak se nudí. Zatímco slabým žákům většinou tento čas nestačí. Pokud mají řešit všichni žáci stejnou úlohu, nemohou být nároky příliš vysoké. Tím však učitel povoluje nejnadanějším. Na nich se dopouští té největší křivdy. Za cenu toho, aby i ti nejslabší uměli všechno, což stejně není možné, jsou všichni průměrní. Pokud zvýšíme nároky na všechny stejně, potom nadanější žáci se naučí více, ale slabší žáci budou otráveni, protože tyto vyšší nároky nezvládnou. Škola se pro ně stane místem, kde trpí. Trpí neúspěchem, strachem z výsměchu a posměšků od nadanějších

žáků. Neúspěch pak odráží slabší žáky od učení, od snahy a tvořivosti, utvrzuje se v nich pocit méněcennosti vůči nadaným žákům, protože vědí, že se jim stejně nikdy nevyrovnají. (16)

Pokud však pracují ve skupině žáků, kteří jsou vcelku na stejné úrovni, jsou tito žáci uvolněnější, sebejistější. Tvořivě pracují, protože vědí, že úkoly na ně kladené zvládnou, což jsou obrovská pozitiva.

Skupinová práce formuje osobnost žáka. Utužuje malý kolektiv, vede žáky ke vzájemné pomoci, odstraňuje sobeckost, namyšlenost. Umožňuje i slabému žákovi zapojit se do činnosti, vyniknout, splnit práci. U nadaných, schopných žáků tříbí charakter každého jedince. Učí ho pomáhat slabším, vede ho k možnosti většího vyniknutí tím, že je mu nabízeno splnění úkolů nadstandardních. (17)

Jsem přesvědčena o tom, že známka ve škole byla, je a měla by být. Jen její používání by hlavně na prvním stupni mělo být spojeno s rozumným a moudrým hodnocením individualit žáka. Správné hodnocení žáka známkou moudrým učitelem dokáže divy. Znamka je sice hodnocení vědomostí, ale je dávana v určitém momentálním naladění žáka, v jeho konkrétním fyzickém i psychickém stavu. Nehledě na to, že se do známky může promítnout i momentální psychický a fyzický stav učitele samotného.

Špatná známka nemusí být důvodem k panice. Pokud se přidá vysvětlení, pozitivní slovo a povzbuzení, pak tato špatná známka nepůsobí destruktivně, ba právě naopak. Je nutné si uvědomit, že žádný člověk, ať je to učitel, žák nebo rodič, nebývá ve své profesi denně stoprocentní, ačkoliv se o to více či méně snaží. Proč to automaticky očekávat od dětí?

Jako učitelka mohu zhodnotit slovně např. v osobním dopise žákovi a jeho rodičům dosavadní snažení, úroveň vědomostí, dovedností, odkrýt žakovy možnosti a rezervy, nastínit cíle. Ale co jsem tím žákům a rodičům řekla? Že jsem si vědoma toho, jakou cestu žák ušel a jak v ní byl úspěšný. Ale něco tady chybí. Možnost porovnání, konkurence, ten motor a hnací síla, ta motivace, kterou cítí všichni zúčastnění při uvážlivém známkování.

Při hodnocení se musí respektovat osobnost žáka, brát zřetel na jeho možnosti, schopnosti a dovednosti, ocenit snahu a dosažený cíl. Mohu známkovat a být při tom spravedlivá. "Spravedlivá" v poněkud odlišné dimenzi - ne podle kritéria každému stejným metrem, vždyť každý člověk je jiný - jedinečná a neopakovatelná bytost s různými vlohami, dispozicemi a hlavně jiným sociálním zázemím, které je hlavně na vesnicích tolik rozdílné. (18)

Dnešní doba žádá učitele vychovávat generaci "nového věku". Generaci, která pochopí zákonitosti trhu, zdravé

konkurence, týmové práce, kde si jedinec bude vědom svých kvalit i kvalit toho druhého. Co pro to udělat? Myslím si, že je možné mít otevřené srdce a pozitivně naladěnou mysl, přidat k tomu kus svého nadšení, tvořivosti a snahy porozumět.

Na odlehlejších vesnických malotřídních školách, kam se sjíždí žáci z malých roztroušených osad je činnost učitele ještě daleko složitější. Sama jsem na takové škole učila tři roky. Značná část žáků žije v málo podnětných rodinách se špatným sociálním zázemím. Žáci přicházejí do školy bez naprosté předchozí přípravy, nejen že neznají klasické pohádky, neumějí je vyprávět, neznají básničky, ale oni je neumí ani poslouchat. Dovedou se jen dívat na televizi, ale co viděli nedovedou komentovat, nic o tom říci. Někteří neovládají základní sebeobsluhu, neumějí pracovat s nůžkami, s papírem, dosud nepoužívali tužku, pastelky, barvy, neznají všechny barvy, nedovedou rozlišit geometrické tvary.(19)

Všechny tyto návyky získávají až ve škole. Učitel se také ve většině případů nemůže spolehnout na pomoc rodičů při procvičování učiva, ani na to, aby žák měl všechny potřebné pomůcky. Učitelé na malotřídní škole v mnohem větší míře využívají školní pomůcky, provádějí různé pokusy. Mají samozřejmě větší možnost pracovat na cvičném políčku, v hodinách tělesné výchovy využívají daných možností, přírodní překážky i upravené prostory v budově.

Myslím si, že vždy záleží na učiteli. Dobrý učitel, který má ztíženou práci na malotřídní škole, dokáže žáky naučit i získat správné návyky. Domnívám se, že na venkovských malotřídních školách převládá většina těch, kterým je učitelské povolání posláním a věnují se žákům nejen v době vyučování, ale i mimo něj. Jsou to bohužel v převážné míře učitelé staršího a nebo v důchodového věku. Při špatném dopravním spojení, náročnosti práce a i malého ocenění této práce, podceňování těchto učitelů kolegy z plně organizovaných škol, zájem mladých učitelů o tuto práci není.

Odkazy :

- (16) Helus, Z.: Pedagogicko-psychologické zdroje účinného vyučování, Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků Praha 1990
- (17) Kořínek, M.: Didaktika základní školy, SPN Praha 1984
- (18) Vomáčka, J.: Malotřídní školy, PF TU Liberec 1995
- (19) Helus, Z.: Pedagogicko-psychologické zdroje účinného vyučování, Praha 1990

7. CHARAKTERISTIKA PŘIPRAVENOSTI ŽÁKA MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY K DALŠÍMU VZDĚLÁVÁNÍ

V této kapitole jsem využila především svých zkušeností a také názory učitelů pátých ročníků.

Řekla bych, že to, jak se žáci z malotřídních škol přizpůsobují novým podmínkám je více než na nich, závislé na učiteli. Pokud sami na tomto typu školy pracovali, jsou schopni pracovat s takovými žáky individuálně a usnadnit jim tak adaptaci na nové podmínky. Často také takoví učitelé užívají některých vhodných metod z bývalého působiště (malotřídní školy) a pomáhají tím žákům orientovat se v novém prostředí.

Při menším počtu žáků se může vyučující malotřídní školy i přes náročnost této práce více individuálně věnovat slabším, stále je zapojovat do práce. Zná většinou velmi dobře sociální složení rodiny, má pochopení pro problémy těchto žáků. Při zařazení do úplné třídy tito žáci, pokud nejsou neustále povzbuzováni a různými motivačními prostředky nuceni k práci se stávají pasivními. A protože u většiny z nich není podpora ze strany rodičů, začne i jejich prospěch klesat.

Jinak se dá říci, že žák z malotřídní školy bývá lépe připraven pro druhý stupeň, neboť je navyklý naprosto samostatně pracovat, soustředí svoji pozornost na daný

problém. Při výkladu nového učiva soustředěně sleduje učitele, aniž by se čímkoliv rozptyloval. Dovede vzájemně si pomáhat, pomáhat slabším, neopisuje, nenapovídá, neruší při práci. Plně důvěřuje svému učiteli.

Problémem bývá menší průbojnost, ostýchavost ve větším kolektivu. Musí si na početnější kolektiv teprve zvyknout, jakož i na nové vyučující, kteří ne vždy mají tak "mateřský" přístup k žákům, na jaký z malotřídní školy byl žák zvyklý. Pouze snad hůře dopadnou žáci, kde pedagog malotřídní školy je méně zodpovědný a těch snad je velice, velice málo!

Problém s přechodem žáků na vyšší stupeň není v malých vědomostech, ale v sociální adaptaci na prostředí (spolužáky i učitele). Malá příležitost žáka vyjít z úzkého rodinného kruhu mezi více lidí je příčinou horšího sociálního sžití.

8. ZÁVĚR

Ve své závěrečné práci jsem se snažila vystihnout základy, důležitost a potřebnost skupinové práce, a to nejen na malotřídních školách.

Z celkového problému jsem si vymezila problém zefektivnění vyučovací jednotky metodou skupinového vyučování. V závěru mé práce mohu konstatovat, že se můj předpoklad potvrdil. Toto mé tvrzení vyplývá z teoretických východisek, kde jsem se snažila podat celkovou charakteristiku skupinového vyučování. Na základě srovnání s frontální výukou dokázat přínos realizace skupinové výuky pro výchovně vzdělávací práci.

Nejen z teoretických východisek, ale také z praktického ověření přímo ve vyučovacím procesu se předpoklad potvrdil. Důkazem tohoto tvrzení jsou také výsledky úrovně žáků ve třídách, kde se skupinové vyučování aplikuje.

Zavedením skupinové výuky se docílí nejen zefektivnění, ale také dojde k odstranění nedostatků, vyplývajících z frontální výuky, a tím ke zkvalitnění vyučovacího procesu.

Ve své práci jsem se snažila čerpat a srovnávat své výsledky práce nejen na jiných malotřídních školách, ale i úplných základních školách. Dále jsem čerpala z diskusí na toto téma s učiteli prvního stupně, diskusních příspěvků

uveřejněných v pedagogických časopisech, odborných knih a rozbořem dalších materiálů věnovaných problému skupinového vyučování a malotřídních škol.

Při zpracovávání závěrečné práce jsem měla možnost, i když ne v plném rozsahu, seznámit se podrobněji s danou problematikou. Pro mě osobně mělo hlubší seznámení s touto problematikou obrovský význam, který se odrazí nejen na mé promyšlenější a kvalitnější práci, ale především na žácích samotných. Budu se snažit všech svých poznatků využít ve svém povolání, které je jedním z nejdůležitějších poslání a odráží se v něm budoucnost celého národa.

Za základní podmínku úspěchu pokládám hluboké pochopení žáků jako takových a tvořivé rozvíjení jejich schopností metodami a formami, které jsou pro žáky nejpřijatelnější a nejefektivnější.

Někteří učitelé, věřím, že je jich podstatná menšina, jakoby zůstávali nezasaženi pedagogicko - psychologickým myšlením posledních let, jiní projevují sice určitou informovanost, ale současné i nedůvěru, obavy, pohodlnost nebo lhostejnost k netradičním organizačním formám a metodám.

Tím se ovšem nedocílí potřebných výsledků, kterých je potřebné dosáhnout v současných, stále se měnících podmínkách dnešního světa.

Každý učitel by měl být aktivním společenským činitelem, zprostředkovatelem a přesvědčivým propagátorem dalšího rozvoje společnosti. Učitelova práce vyžaduje rozum i srdce, vědeckou připravenost a profesionální vyspělost.

Každý jsme udělali něco (někdo více, jiný méně), ale snažíme se všichni tak, aby se společné zadání podařilo splnit. Důležité je vědomí žáků o užitečnosti plněné práce, zhodnocení činnosti a pochvala žáků.

Přínos této závěrečné práce je především v tom, že jsem si sama ujasnila možnosti samostatné práce na malotřídní škole a její přínos k optimalizaci výchovně vzdělávacího působení.

Domnívám se, že z tohoto hlediska by ji bylo možno využít i pro jednání metodických orgánů na škole, ale stejně tak i k hledání cest, jak usnadnit žákům přechod z malotřídní školy na vyšší stupeň.

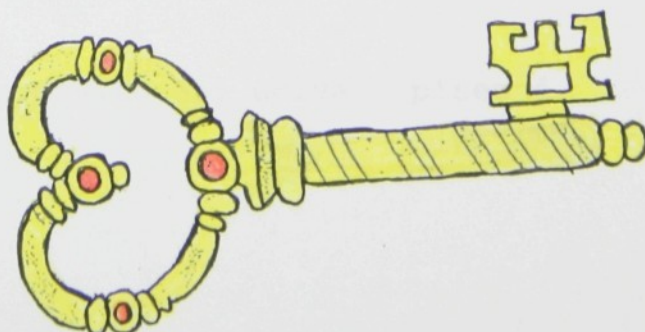
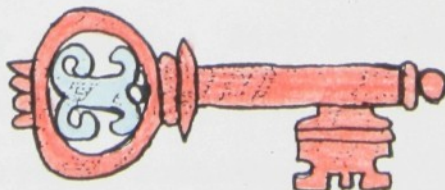
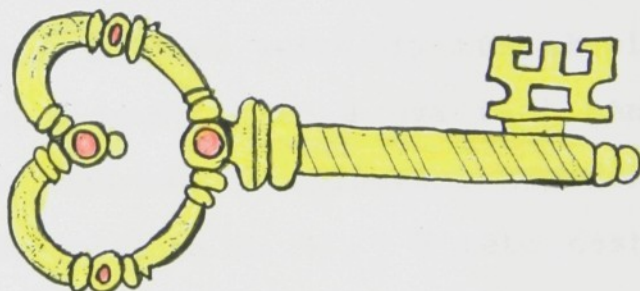
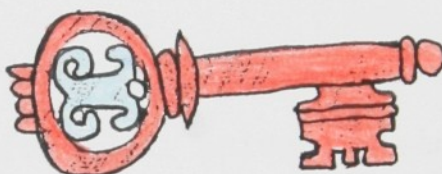
9. SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY

1. Čáp, J.: Psychologie pro učitele, SPN Praha 1980
2. Blížkovský, B.: Systémová pedagogika pro studium
a tvůrčí praxi, Amosium servis Ostrava 1992
3. Ducháčková, O. a kol.: Pedagogika pro střední
pedagogické školy, SPN Praha 1986
4. Helus, Z.: Pedagogicko-psychologické zdroje účinného
vyučování, Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických
pracovníků Praha 1990
5. Kořínek, M.: Didaktika základní školy, SPN 1984
6. Mojžíšek, L.: Vyučovací metody, SPN Praha 1984
7. Mojžíšek, L.: Vyučovací hodina, SPN Praha
8. Pařízek, V.: Učitel a jeho povolání, SPN Praha 1988
9. pedagogické časopisy : Obecná škola, Pedagogika,
Komenský, Rodina a škola, ročníky 94, 95, 96, 97
10. Rys, S.: Hospitace v pedagogické praxi, SPN Praha 1978
11. Singule, F.: Současné pedagogické směry a jejich
psychologické souvislosti, SPN Praha 1992
12. Skalková, J. a kol.: Úvod do metodologie a metod
pedagogického výzkumu, SPN Praha 1985
13. Tupý, K.: Didaktické problémy malotřídních škol, SPN
Praha 1986
14. Vomáčka, J.: Malotřídní školy, PF TU Liberec 1995

10. PŘÍLOHY

Výsledková listina - soutěž skupin "STUDÁNKY"

11.

Struktura hodiny při skupinovém vyučování

Téma : Výslovnost a psaní znělých a neznělých

Každý souhlásek na konci a uvnitř slov.

1. Frontální výklad látky s využitím přípravy na tabuli a cvičení v učebnici.

2. Utvrzování učiva frontálně - ústně s využitím cvičení z učebnice.

3. Skupinová práce - utvrzování učiva - písemně.

Žáci rozdělení v rámci ročníku ještě do tří skupin (v každé skupině je jeden nadanější žák a dva žáci méně nadaní). Každá skupina obdržela doplňovací cvičení na připravených kartičkách (příloha č. 4). V této části hodiny se mohli žáci radit v rámci své skupiny (nadanější žák pomáhal žákům méně nadaným). Po uplynutí stanoveného času byla provedena kontrola správnosti ústním zdůvodněním a společně pro celý ročník a žáci si sami opravovali své chyby. Při samostatné práci skupin druhého ročníku se učitelka věnovala prvnímu ročníku.

4. Skupinová práce - procvičování učiva - písemně.

Žáci rozdělení v rámci ročníku do tří skupin podle nadání a úkoly jsou mírně diferencované. První skupinu tvoří nejnadanější žáci a obdrží cvičení složitější, druhá skupina méně složitá a třetí skupina cvičení nejméně složitá. Všechny skupiny mají stejný čas na vypracování. Každý žák pracuje sám za sebe. Nejlepší a nejrychlejší tři žáci se správným řešením dostávají známku jedna (takto mohou získat jedničku i méně nadaní žáci, což je motivuje k aktivnější práci). Každý žák získává ještě určitý počet bodů (podle úspěšnosti řešení) pro svou skupinu. Vítězí skupina s nejvyšším počtem bodů. Výsledky jsou zaznamenávány na výsledkovou tabuli (příloha č. 5). Vítězné družstvo získá tři čtverečky, druhé dva čtverečky a poslední jeden čtvereček. Vyhodnocení se provádí průběžně jedenkrát za měsíc, konečné v pololetí a na konci školního roku. Vítězem za jednotlivce se stává žák s největším počtem jedniček.

5. Hodnocení hodiny a uložení domácí úlohy - žáci obdrží připravené cvičení na kartičkách - přepis, kde je procvičení nejen znělých a neznělých souhlásek, ale zároveň i spirálové opadování tvrdého a měkkého i po tvrdých a měkkých souhláskách.

Struktura hodiny při frontální výuce

Téma : Výslovnost a psaní znělých a neznělých
souhlásek na konci a uvnitř slov.

1. Frontální výklad látky s využitím přípravy na tabuli a cvičení v učebnici.
2. Utvrzování učiva frontálně - ústně s využitím cvičení v učebnici.
3. Procvičování látky - cvičení z učebnice.

Nejprve probrání celého cvičení ústně, poté žáci samostatně pracují do školních sešitů. Po uplynutí stanoveného času se sešity seberou a učitelka opravuje cvičení po vyučování.

4. Procvičování látky s využitím pracovního sešitu - samostatné doplňování do pracovních sešitů.

Po skončení práce následuje ústní zdůvodnění a oprava chyb.

5. Hodnocení hodiny a uložení domácí úlohy - cvičení z učebnice - přepis s doplňováním.

Pro srovnání efektivnosti výuky daného téma ve druhých ročnících malotřídní školy při skupinové práci a úplné základní školy při frontálním vyučování jsem vypracovala test, který jsem předložila oběma zkoumaným třídám.

1) Vyberte co nejvíce příbuzných slov ke slovu **škola**.

2) Co slyšíte ve škole?

- Šol- učitel.
- Šol- žáci.
- Šol- učivo.
- Šol- učebnice.
- Šol- papír do knihy.

3) Napiš jedním slovem.

- Velká loďička je ...
- Velká letička je ...
- Velká rybička je ...

4) Napište jednotné číslo.

- jedna duha - jeden ...
- jedna ruká - jeden ...
- jedna ruka - jeden ...
- jedna šuma - jeden ...

5) Popiš

- Velká rybička je ...
- Šol- učitel.
- Šol- žáci.
- Šol- učivo.
- Šol- učebnice.
- Šol- papír do knihy.

Test na procvičení znělých a neznělých souhlásek na konci a uprostřed slova :

Průměr udělaných chyb na jednoho žáka

1) Uvedte co nejvíce příbuzných slov ke slovu holub :

2) Co slyšíte ve škole ?

Poj- k tabuli.

Se- rovně.

Bu- tiše.

Posa- se.

Ho- papír do koše.

3) Napiš jedním slovem.

Větší lodička je ...

Velká latička je ...

Větší rybička je

4) Napište jednotné číslo.

hodně dubů - jeden ...

hodně zubů - jeden ...

hodně rohů - jeden ...

hodně medů - jeden ...

5) Doplně

Král zvířat je . . .

Bolí mě . . .

Studený jako . . .

Pyšný jako . . .

Pes štěká . . .

Výsledky jsem zaznamenala do následujících tabulek.

Vysvětlivky k označení tabulek :

A - počet možných chyb na jednoho žáka

B - průměr udělaných chyb na jednoho žáka

C - počet pravopisných chyb na jednoho žáka

D - průměrný počet chyb ve znělých a neznělých souhláskách

Cvičení č. 2.

Druhý ročník úplné základní školy s frontální výukou v
Benešově nad Ploučnicí - 25 žáků

Cvičení č. 4.

	A	B	C	D
Cvičení č. 1. dle počtu slov		0,36	0,44	0
Cvičení č. 2.	10	1,04	0	1,08
Cvičení č. 3.	6	0,28	0	0,20
Cvičení č. 4.	4	0,52	0	0,52
Cvičení č. 5.	6	0,16	0	0,12

Cvičení č. 5.	6	0,09	0	0,09
---------------	---	------	---	------

Kartičky pro utvrzení učiva znělých a neznělých souhlásek.

Malý zoubek, velký je zu-.

Tupý nožík, ostrý je nů-.

Obložený chlebiček, chutný je chlé-.

Po nočních mrazících nastal celodenní mrá-.

Zafoukal ledový vítr a rybník přikryl le-.

Na obrázku je lvíče, lvice a velký le-.

Malá lo- je lo-ka a ještě menší lo-ce říkáme lodička.

Rybářská sí- se stala pastí pro zlatou ry-ku.

Ta-ka má rá- bu-ty s tvaro-em.

Skleněná tru-ka je kře-ká, hne- je polo-.

Vycen-l na nás své drobné zou-k-.

Vyšlo to na chlu-.

Tvrd-l, že jej-ch Fili-a př-nesl čá-.

Kolem zahra-y postavili vysok- plo-.

Kde stoj- pá- a kde lež- lev-.

Začal pru-k- déš-.

Výsledková listina - soutěž skupin - český jazyk

